

ОСНОВИ ІНТЕГРОВАНОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО РОЗУМІННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ КАЗУКО КАВАГУЧІ

*Письменна В. О.,
аспірант, Національний університет
«Одеська юридична академія»*

Соціологія (соціологічний підхід, соціологічний метод) є новим напрямком міждисциплінарних досліджень міжнародного права. Незважаючи на більш ніж столітню історію становлення соціологічного підходу до міжнародного права, починаючи від перших робіт швейцарця Макса Губера до останніх публікацій українського вченого Олександра Мережка, наразі важко говорити про його популярність та широке використання. Однак пошвавлення соціологічних досліджень загалом та зокрема і в царині міжнародних відносин, введення в декількох зарубіжних вузах курсу соціології міжнародного права та вихід у світ на межі ХХ-ХХІ століття ряду робіт, присвяченим як раннім соціологічним дослідженням міжнародного права, так і застосуванням нових соціологічних теорій, свідчать про невпинне відродження інтересу до соціології міжнародного права та її потенціал у поясненні міжнародного права як соціального права.

Визначальною рисою соціологічних досліджень міжнародного права є унікальність кожного дослідження вченого-міжнародника. Роботи Макса Губера, Жоржа Сселя, Леона Дюгі, Барта Ландхеєра, Джуліуса Стоуна, Казуко Хіроше Кавагучі, Моше Хірша та Олександра Мережка являються прикладами глибокого наукового осмислення міжнародного права як соціального феномену, і кожен із вищеназваних авторів розробив власне бачення соціологічного підходу до міжнародного права. Сучасні представники соціологічного підходу до міжнародного права, тим не менше, єдині в тому, що серед різних соціологічних підходів виокремлюють структурний функціоналізм (він же – функціоналізм або теорія систем) для аналізу міжнародно-правової

реальності. Зважаючи на обізнаність з роботами українського вченого Олександра Мережка [1, 26-33], та схожий набір використаних методів ізраїльського вченого МошеХірша [2, 891-939], видається актуальним освітити основи поглядів Казуко Хіроше Кавагучі як поборника ідеї єдиного соціологічного підходу до міжнародного права.

Дійсно, якщо погодитися із твердженням судді Міжнародного Суду ООН Альварез у першому рішенні МС ООН (справа про протоку Корфу) «...чистого права не існує: право – це результат соціального життя ...» [3, 41-42], залишається незрозумілим, чому так мало уваги приділялося соціологічним дослідженням міжнародного права. В світлі даного парадоксу, робота автора книги «Соціальна теорія міжнародного права: міжнародні відносини як багатогранна система», професора соціології міжнародного права університету Софії (Токіо, Японія), а також гостьового професору Кембриджського та Гарвардського університетів, японського вченого Казуко Хіроше Кавагучі привернула багато уваги завдяки самодостатності та унікальності запропонованої моделітворення та функціонування міжнародного права.

Основою соціального підходу К. Кавагучі є твердження, що довгий час фактори, що впливали на розвиток суспільства, сприймалися відособлено один від одного. Суспільство аналізувалося через різні співвідношення: «право : суспільство»; «економіка : суспільство», «соціологія : суспільство». Мультидисциплінарний підхід, на думку К. Кавагучі, покликаний повніше відтворити соціальну реальність не тільки у сучасних умовах, але і загалом [4, 23-25].

Кавагучі застосовує теорію систем (М. Хірш називає цю теорію структурно-функціональним підходом, а М. Мережка - функціоналізмом), яка ґрунтується на поняттях «система» та «дія» чи «поведінка». Вибір цього підходу базується на можливостях математичної логіки всесторонньо показати складність конфліктів між суспільством та його частинами, а також зміни, спричинювані комплексними взаємодіями між цілим та частинами (міжнародна спільнота та Японія; співвідношення Статуту ООН та Конституції Японії).

За К.Кавагучі, для того, щоб бути ефективною, теорія повинна будуватися логічно, системно, із простими термінами. Високий ступінь абстрактності теорії уможливить її застосування до широкого кола питань[4, 17]. Початковою одиницею аналізу є «актор» (він же «поведінкова одиниця» або ж «дієва одиниця»). Дія, вона ж - поведінка, відбувається тоді, коли актор A отримує певний імпульс x від навколишнього світу, і відповідає дією y . Відповідно, соціальна реальність трансформується в математичну у вигляді залежності $y = f(x)$, названою Кавагучі «функцією поведінки» чи «функцією дії». Характеристики актору є характеристиками спеціальної залежності, тобто шаблоном функції. Та і сам актор A є набором певних функцій – однією (і тоді він буде називатися *Homo economicus* або *Homo sociologicus*) або декількома (складний актор).

Окрім актору A , в системі знаходиться актор E . Обмін взаємодіями, що відбувається між цими двома акторами, схематично можна зобразити парою синхронних рівнянь:

$$y = f(x)$$

$$x = g(y)$$

де $x = g(y)$ - функція дії актора E . Відповідно, із входженням у середовище інших акторів, кількість функцій буде рости і складати множину одночасних рівнянь[4, 27].

Аби взаємодії в своїй сукупності склали рівноважну систему (еквілібріум), необхідно дотримуватися двох умов. По-перше, система повинна бути обмеженою, тобто мати певні координати; по-друге, з неї має бути можливим виокремлення певного типу взаємодії. Таким чином, якщо говорити про систему міжнародних відносин, то еквілібріум залежить як від наявного реальних координат певної кількості акторів, визначення функцій кожного із акторів та досягнення рівноваги шляхом збалансування функцій ряду акторів системи.

Таким чином, система К. Кавагучі еквілібріум міжнародних відносин ставить в залежність від сукупності різних функцій акторів та відповідної поведінки. То чим же характеризується поведінка актора, як найменшої складової системи? Вчений виділяє три типи поведінки: символ-поведінку, інтерес-поведінку та роль-поведінку.

Найпростішою і найбільш зрозумілою є поведінка, зумовлена прагненням індивідуума задовольнити свої власні інтереси (або ж, користуючись термінологією Маслоу, потреби) [6, 236] - інтерес-поведінка. Наступний тип поведінки – роль-поведінка – може тлумачитися як поведінка, очікувана іншими суб'єктами, яка впливає із сукупності цілей, спільних для суб'єктів та їх статусу. Інакше кажучи, роле-очікувана поведінка – це поведінка, яка закономірно очікується від окремого актору відповідно до логіки цілого, в межах якого він чи вона розміщені. Ці два типи є природними та найбільш частими видами поведінки. З одного боку, вони ілюструють вроджений егоїзм актору задля задоволення власних потреб, а з іншого – вплив соціуму на такого актора, який коригує його бажання задоволення власних потреб вимогами, що покладені на нього його роллю.

Там, де логіка частини протилежна логіці цілого, природно постає питання вирішення конфлікту, і для таких ситуацій можливе виникнення характеристики цілого, яка не характерна для її частин – так зване емергентне надбання. В такому випадку, символ та символ-система будуть представляти емергентне надбання. Характерна і поведінка символ-системи: вона існує незалежно від реальності (тобто діалогу, що складається з повторюваних взаємодій)[4, 132 - 167]. Кожна із перелічених типів поведінки утворює окрему систему – систему-роль, систему-роль та систему-символ.

Будь-яка система створюється для досягнення певної цілі. Якщо система на протязі значного часу не може досягнути цілі, це приведе до зміни структури системи, адже недосягнення цілі – це уже дисфункція. У процесі досягнення цілі, система постійно перебуває у русі: як зовнішньо, так і внутрішньо. Апогеєм змін структури системи є революції та скидання влади; однак руйнація структури системи – явище складне та доволі рідкісне[4, 224-229]. Власне твердження про те, що система повинна адаптуватися не повинно тлумачитися як заповнення *tabularasa*: ідеї про пристосування можна знайти в найбільш ранніх працях соціологів, наприклад, в Алексиса де Токвіля, який серед соціальних причин Французької революції вбачав стагнацію влади та неможливість її реакції на стрімкий ріст буржуазних відносин та бута-

форний характер інституцій, які раніше грали важливу роль у суспільстві.

Цілі творять структуру системи; однак інколи цілі виникають при уже існуючій структурі. Так, коли цілі зумовлюють структуру (*ab initio*) – це роль-система, а коли структура формується першою уже внаслідок діяльності досягає певного етапу та цілі (*ex post facto*) – це інтерес-система. Сама ж структура, у розумінні Кавагучі – це набір шаблонів функціональних взаємодій, що відбуваються між її елементами[4, 28-29].

Ціль досягається при допомозі засобів: а саме обміну імпульсу та реакцій з одним чи більше акторами. Обмін такими протилежними реакціями називатиметься функціональною взаємодією. Інші актори можуть бути суб-елементами системи *E*, чи системою-ізотопом *A*, яка існує незалежно, чи супер-системою *AA*, що включає систему *E*. Таким чином, будь-який суб'єкт у суспільстві існує в павутинні взаємодій з системами різних рівнів. Якщо цілі систем *A* та *E* співпадають та досягаються завдяки функціональній взаємодії, дії кожного констатують роль-поведінку.

Дві системи, між якими є функціональна взаємодія, також взаємодіють і на структурному рівні. Так, економічні відносини впливають на кореспондуючі відносини в іншій державі і можуть стати причиною змін чи реформації останньої. Однак змінюється не тільки структура: протягом тривалої взаємодії можуть змінюватися і цілі. Таким чином, можна говорити про взаємні відносини, які є причиною та результатом одна одної.

Хіроші Кавагучі намагався показати, наскільки важливим є вивчення явищ в їх багатогранності. Міжнародне право, як і право загалом – це частина соціального життя; тому ігнорування іншими елементами та концентрація на *Homo sociologicum* приведе до спотворення реальності. Найбільш важливим, з точки зору нашого дослідження, є багаторівневий аналіз соціальної реальності, демонструючий прямий зв'язок індивідууму та міжнародного права.

Хіроше Кавагучі явно не належав, за висловом Антоніо Кассесе, до табору утопістів, які абстрагувалися від людини як «монстра чеснот та раціональності» [5, 5]. За його власним переконанням, жодна теоретична модель не може відобразити усієї

складності соціального буття. Для того, щоб аналізувати реальність, необхідно все-таки звертатися до *Idealtypen* – уявного актора, наділеного основними, найбільш суттєвими рисами, як би його охрестив Макс Вебер. Однак це не применшує важливості його теорії систем. Більше того, вчений постійно наголошує на шкідливості одностороннього аналізу. Людина не може бути тільки *Homo Economicus*; більше того, прагнення до нарощення власного економічного потенціалу досить часто нав'язується ззовні, з того ж соціуму [4, 29]. Крім цього, людина не живе ізольовано: вона – це частина системи, яка в свою чергу є також частиною іншої системи і так аж до світової спільноти.

Відомості про наукового керівника – к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету “Одеська юридична академія” Якубовська Наталія Олексіївна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мережко О. О. Соціологія міжнародного приватного права / Олександр Олександрович Мережко. // Юридичний журнал «Право України». – 2013. – №7. – С. 26–33.
2. Hirsh M. The Sociology of International Law: Invitation to Study International Rules in Their Social Context / Moshe Hirsh. // University of Toronto Law Journal. – 2005. – №55. – С. 891–939.
3. The Corfu Channel Case (Merits) International Court of Justice 1949 WL 1 (I.C.J.) §41-42.
4. K. H. Kawaguchi. A Social Theory of International Law: International Relations As a Complex System. / K. H. Kawaguchi. – Brill Academic Publishers. -2003.
5. A. Cassese. Realizing Utopia: The Future of International Law / A. Cassese.- Oxford University Press. – 2012.
6. A.H. Maslow, A Theory of Human Motivation, Psychological Review 50(4) (1943):370-96. Maslow, Abraham (1954). Motivation and Personality. New York: Harper.